

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXIII/1–2

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXIII

Св. 1–2 (1999)

САДРЖАЈ

Грамматика и нормативистика

О реченицама типа ОТИШЛА ЈЕ КОД МАЈКЕ / ОТИШЛА ЈЕ ДО МАЈКЕ (МИЛКА ИВИЋ)	1
Сложени везник <i>йим више шйо</i> (СЊЕЖАНА КОРДИЋ)	5
Временска употреба конструкција <i>на + акузайив</i> и <i>у + акузайив</i> са именицама које значе годишња доба (СРЕТО ТАНАСИЋ)	15
О речима изведеним од имена одн. презимена познатих личности (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	24
О облицима компаратива придева <i>низак</i> (ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ)	36
<i>Посћуман</i> и <i>йосћумно</i> или <i>йосћухман</i> и <i>йосћухмно</i> (НИКОЛА РОДИЋ)	42
Скраћеничке сложенице и ортографска норма (СЛОБОДАН МАРЈАНОВИЋ)	47

Лексикологија и семантика

Неке карактеристике придева са префиксима <i>о-</i> и <i>йо-</i> у савременом српском језику (СТАНА РИСТИЋ)	57
О значењу придева <i>снисходљив</i> (НИКОЛА РАМИЋ)	68
Птица <i>богомољца</i> (БИЉАНА СИКИМИЋ)	76
<i>Ни абера нема</i> (СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ)	90

Етимологија и ономастика

Рефлекси групе <i>-њи</i> у српској топонимији (АЛЕКСАНДАР ЛОМА)	99
О топониму <i>Приче</i> (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	107
Редак дијалекатски глагол из југоисточне Србије: <i>сневирам се</i> и сл. (ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ)	112
<i>Тавориши</i> (МАРТА БЈЕЛЕТИЋ)	119

Лингвостилистика

Лингвистичка стилистика (РАДОЈЕ СИМИЋ)	127
Неки стилистичко-семантички аспекти дисторзије придева у поетским структурама (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	138
Из језика „Сеоба“ Милоша Црњанског (2) (ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ)	149

Прилози

О језику обазриво и одговорно (БРАНИСЛАВ БРБОРИЋ)	155
Нове и незабележене речи (1) (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ)	173

МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

О РЕЧИМА ИЗВЕДЕНИМ ОД ИМЕНА ОДН. ПРЕЗИМЕНА ПОЗНАТИХ ЛИЧНОСТИ

Реч је о образовањима типа *вуковац–вуковски*, *хегелијанац–хегелијански* и сл.

1. Познато је да се у нашем језику не може тако лако, као на пример у немачком, 'направити' реч по потреби и у сваком тренутку а да то не изазове, у најбољем случају, подсмех саговорника, слушаоца или читаоца. Отпор према кованицама и неологизмима већи је у нас него према туђицама, што потврђују многобројни примери типа *авион* (а не *самолёт*, као код Руса¹), *лифт*, *музика*, (*музички*) *инструмент*, *џејоратив* (а не *дизало*, *глазба*, *глазбало*, *јогрднаца*, како је код Хрвата)², *телевизија* (а не *Fernsehen* [уп. fern 'далек(о)' и sehen 'видети'], како је у немачком), *шипореш* (у свакодневной комуникацији, а не *шиедњак*, што траже школа и језикословци, а што се јавља само у текстовима који се одликују хиперграматичношћу) итд.³ Због тога отпора имамо, са појавом нових технологија и производа, поплаву речи страног, претежно англосаксонског порекла, као што су *миксер*, *џејер*, *џејцер*, *софтвер*, *џостер*, *хардвер* и стотине других, не само техничких (уп. нпр. рогобатан израз *џаблик рилејнс* и сл.). Наравно, лексички фонд српског језика не богати се само позајмљивањем одн. преузимањем речи из других језика, већ и творбом речи по неком у нашем језику продуктивном моделу, нпр. *џојачивач*, *џрслушкивач*, *усисивач* (за прашину), *џонишиивач* (карата у аутобусу)⁴ или, ваљда најновије, *разграђивачи* (масти), *избељивач* (за рубље), који се својом

¹ Лексема *самолёт* може се, додуше, пронаћи по речницима (нпр. у М, где је потврђена примером из дела Јована М. Јовановића из 1928. г.), али не и у савременом књижевном и народном језику.

² „Посебан отпор изазива хрватска склоност к неограниченом грађењу кованица, нагло ојачана ... после успостављања независне Хрватске“ (Клајн 1996:41).

³ Из овога никако не би требало закључити да у српском језику нема новијих кованица које су се већ одомаћиле (као нпр. *гласноговорник*) или су на путу да то постану (нпр. *заговорник*).

⁴ О им. *џонишиивач* и сличним изведеницама уп. Николић (1977:30–36). Шире о девербативима са суфиксом *-ач* в. Киршова (1988), нарочито стр. 38–59.

творбеном структуром уклапају у велику породицу именицама на *-ивач* (*оснивач*, *йрекривач*, *йпоказивач* итд.), а ова у још већу фамилију именица на *-ач* (*бројач*, *возач*, *йливач*, којој се онедавно прикључио и *шйамйивач*)⁵.

2. Чини се, ипак, да нема лексичке категорије у којој се нове речи творе тако лако и тако често, тако рећи без икаквог отпора изворних говорника и компетентних стручњака, као што је случај с именицама за означавање лица које заступа, подржава, наставља, пропагира, проучава и сл. учење, дело, идеје, схватања, програм одређене, по нечему значајне или познате личности из прошлости и садашњости (или особе која подражава, опонаша нечији стил и сл.), а поготову с придевима којима се казује да нешто (неко) има својства, особине карактеристичне за неку познату личност (од чијег је имена придев изведен), односно за њено дело. Именице и придеви (као и одговарајући прилози) наведених и сродних значења (од којих нека нису обухваћена датом дефиницијом) постају у новије време све фреквентнији, нарочито у есејистичком, публицистичком и новинарском стилу.⁶

Именице изведене од имена (заправо, много чешће, од презимена) таквих личности творе се, по правилу, суфиксом *-ац* (и композитама), а придеви (и прилози) суфиксом *-ски* (и композитама). Различити модели творбе оваквих именица и придева (одн. прилога) могу се свести на четири основна:

а) творенице изведене непосредно од основе имена одн. презимена, тј. простим суфиксима *-ац* одн. *-ски*;

б) творенице изведене истим суфиксима од присвојног придева (или, друкчије посматрано, сложеним суфиксима *-овац/-инац* одн. *-овски/-ински* од именске основе);

в) творенице изведене од основе имена/презимена сложеним суфиксима *-анац* или *-инац* одн. *-ански* или *-ински*;

г) творенице изведене од основе имена/презимена сложеним суфиксом *-ијанац* одн. *-ијански*.

3. а) Првонаведени именички модел – *имс/презиме + -ац* – није продуктиван; засведочен је, и то ретко, пре свега код словенских презимена с присвојном придевском морфемом *ов* одн. *ин*, тако да се може третирати и као подврста другог модела (*Вук–Вуков–вуковац*):

брѣжњевац О, *йлехановац* О, *сйахановац* [: Стаханов] М; *лѣњи-нац* О, *мичурйнац* С. Уп. и *неождановац* О.⁷

⁵ О новим променама у лексичком корпусу нашега језика в. Клајн (1996).

⁶ На бројне нове примере придева и прилога изведених од „индивидуалних“ презимена указује Оташевић (1994).

⁷ Списак извора из којих се наводе примери налази се на крају чланка. Прозодјски лик примера, из извора у којима је он дат, најчешће није мењан (М, С, К, приручници). Примере из осталих извора (А, ИК, О) акцентовао је аутор, премда често за то није имао довољно података (у питању су речи са основом коју чине имена из различитих страних језика).

Овим примерима можемо додати и *августѿинац* / *аугустѿинац* ('католички редовник реда светог Августина') Е М, *калѿинац* С, у којима се можда морфема *ин* перципира као део суфикса: *-ин-ац* (уп. *августѿ-ов-ац* Е)

Стевановић (1975) и Хрв. граматика (1997) немају примера ове врсте, а Бабић (1991:73) наводи само *аугустѿинац*.

б) Знатно је више потврда за придеве мотивисане таквим презименима, и то не само оних типа *бакуњински* С, *брѣсњевски* О, *ждановски* О, *лењински*/лењински С (Ткалец/Лалић, Крлежа), *ледновски* прил. О, *мичурински* С, *обломовски* прил. С (Р. Домановић), *сиѿхановски* прил. М (Политика 1944), *чеховски* О и сл.⁸, него и оних мотивисаних именима одн. презименима друкчијег типа, нпр.: *бајронски* К, *волѿерски* М, *дидгенски* С, *дракѿнски* С М, *ѣзойски* М К, *ѣкљидски* С, *микеланђелски* прил. С, *мухамедски* М, *назорски* С, *најолѿнски* С (Нехајев, К. Георгијевић, Јонке, Крлежа, О. Бихаљи-Мерин), *сокрајски*/сокрајски прил. М (Грол) (и *иредсокрајски* М), *хераклијски* М, *хѿмерски*/хѿмерски М, *шѣксѿирски*/шѣксѿирски М; *вѣрѿерски* С (Јб. Недић), *донкихојски* М, *донкихојски* прил. М, *кирјањски* / *кирјањски* С, *кирјањски*/кирјањски прил. С и сл. Уп. и *иосѿчѣгѣвѿрски* О, *ирѣхѿмерски* О.

Овај тип творбе придева најуобичајенији је у случајевима потпуне или делимичне апелативизације имена, као нпр.: *Голијаѿ* ('име личности из Библије') – *голијаѿ* (фигуративно 'горостас, цин') – *гѿлијаѿски*/голијаѿски ('циновски') М, *Дон Жуан* ('личност шпанске средњовековне приче') – *донжуан* ('заводник, женскар') – *донжуански* М, *донжуански* прил. С, *донхуански* С ('заводнички') и сл. Уп. и *дракѿнски* ('окрутан') С и др. Бабић (1991:377) каже да су „придјеви *ахасвѣрски*, *ајѿлѿнски*, *донкихојски* ... изведени ... додуше од именица које означају одређенога појединца, али придјеви обично не значе да се што односи на тога појединца (Ахасвера, Аполона...) ... него се односе на свакога Ахасвера, Аполона ..., што би се могло писати ахасвер, аполон ... као што се већ пише *донжуан*“.

Стевановић (1975:547) наводи *дракѿнскѣ мѣре*, *најолѿнскѣ одвѣжнѿстѿ* и *лењинскѣ лѿгику*, констатујући да је извођење „наставком -ски ... обичније у случају са страним речима“, док Бабић (1991:377) примећује како је „карактеристично ... да су у свима [таквим придевима – М. Н] у основи страна имена“. Презентирана грађа (Бабићева и наша) показује да је заиста готово увек тако.

4. а) Основни именички модел је онај који се изводи преко привојног придева личног имена одн. презимена суфиксом *-ац*, дакле *Вук–Вуков–вуковац*:

арисѿѿѿеловац М, *бајроновац* С, *бѣрнѿијајновац* С, *војиславовац* [: Војислав Илић] С (Б. Поповић, М. Цар)⁹, *волѿѣровац* С, *вѿковац*

⁸ Уп. и *ѿушкински*, *сиѿљински*, *шургеѣвски* (Бабић 1991: 377).

⁹ Занимљиво је да се у обе потврде јавља нешто необичнији придевски лик *Војиславов*, а не *Војиславѣв* (као у придеву *војиславѣвски*, в. ниже).

[: Вук Караџић] М С, *врангеловац* [: Врангел, генерал] Е, *вучићевац* [: Тома Вучић Перишић], *гандијевац* М, *гарибалдијевац* М, *дарвиновац* [: Дарвин] С, *декартовац* С, *дионизијевац/дионизијевац* С, *ђаковац* [: Милоје Ђак, Вуков пример из М], *единовац* (уп. и *единовшићина*) О, *езојовски* М К, *ејкуруовац* С, *јунговац* О, *кањиновац* М, *карађорђевац* [: Карађорђе] М, *карађорђевићевац* [: Карађорђевић] М, *квислинговац/квислинговац* С, *конфучијевац/конфучијевац* М, *ласаловац* [: Ф. Ласал] С, *лућеровац* М, *маоџејунговац* О, *марковићевац* [: С. Марковић] С, *мајшошевац/мајшошевац* С, *мачековац* [: В. Мачек] С, *милетићевац* [: С. Милетић] С, *најолеџновац* М, *недићевац* [: Милан Недић] С, *ничеовац* [: Ф. Ниче] С, *неђошевац* С, *обреновићевац* П, *ишићевац* М (С. Јовановић), *ијџоновац* [: Ј. Јовановић Пижон] М, *ироновац* [: Пирон, филозоф] М, *илајџоновац* М, *радићевац* М, *ранковићевац* ИК, *регановац* О, *сократиновац/сократиновац* М, *шолстојевац* О, *фрџдовац* М, *хегеловац* М, *хердеровцац* О, *хитлеровац* М итд.; *џугашвилијевац* О; *ајнштајновац* М, *ајнштајнлеровац* О, *неоилајџоновац* С, *ипредсократиновац* М итд.¹⁰

У нашој грађи имамо засведочене десетине оваквих примера, али само један изведен од имена мушког лица III деклинације (типа *жена*): *дражсинац* [: Дража Михаиловић] С (Д. Ћосић). Овај творбени модел редак је и код апелативних именица м. рода типа *судија*: *јајинац/јајинац* [: папа] М.

Изгледа да је и у овом случају обичнија форма са редупликацијом посесивног суфикса: *дражсинацац* (драж+ин+ов+ац) С (В. Дедијер, Ж. Конфино)¹¹ и *дражсинаовски* С (уп. и *дражсинаовшићина* С – М. Ристић), што помало подсећа на присвојне придеве типа *брајшовљево*, *муџевљево*, *синовљево* и сл.

Истога су типа творбе и сличног значења именице којима се означава припадност некој вери, верској секти и сл.:

јисусовац, *мојсијевац*, *мухамедовац* (па и *немухамедовац*).

¹⁰ Сличнога су или истог значења именице изведене од презимена (понекад и од имена) познатих личности страним суфиксом *-ист(а)*, нпр.: *дарвинист(а)*, *дегелист(а)*, *лењинист(а)*, *макијавелист(а)*, *марксист(а)*, *ишјагдрист(а)*, *илајџонист(а)*, *фрџдист(а)*, *ијџонист(а)* итд. Мада заступљен већим бројем примера, овај творбени модел никако се не може сматрати продуктивним, јер је, како то примећује С. Бабић, „већина изведеница са суфиксом *-ист* заправо преузета из страних језика“ (1991, 324). Осим тога, у основи ових именица је готово увек страног име (Бабић 1991). У грађи којом располажемо, а за коју се никако не би могло рећи да је мала, од домаћих засведочено је одраније једино *војиславист*: Јакшић [Милета] је почео певати као војиславист (Ј. Скерлић, РСАНУ, s. v.), а тек недавно, из новинарско-политичког жаргона, и *слобиста* (: Слоба [Милошевић]) О одн. *ајнштајнбиста* О. Уп. и *ишјидист(а)*, *ишјидист(а)* ИК.

¹¹ Сродан овоме је и лик *владиновац* 'онај који је уз владу; присталица владине политике' С (Т. Ђукић, М. Марјановић, М. Павићевић, В. Петровић). Уп. и одговарајући придев: *владиновски* С (Наше доба 1890; Скерлић). 'Регуларно' *владинач* С потврђено је само једним примером (Браник 1887), док придев *владиначки* уопште није засведочен!

Именица *вѹковац* означава у савременом језику и ђака, добитника дипломе „Вук Караџић“¹², као што је и *нобеловац* 'добитник, носилац Нобелове награде'.

Стевановић (1975) не наводи примере за именице м. р. мотивисане присвојним придевом изведеним од имена/презимена одређеног лица, Хрв. граматика (1997:309) има неколико, а Бабић (1991:74–75) више примера типа *Кончаревац – кончаревац*, *Нобелов – нобеловац* одн. *назоровац*, *мајтошевац*, *ујевећевац* и сл. али ни код њих нема потврда за творенице типа *дражжинац*. Бабић, додуше, сврстава међу „остале суфиксе на *-(а)ц*“ и *-ин(а)ц* (1991:83–84).

б) И код придева је најзаступљенији онај модел који подразумева посредство присвојног придева, дакле *Вук–Вуков–вуковски*:

ајншијајновски О, *александровски* [: Александар Карађорђевић] С (М. Ристић), *андрићевски* О, *аристидићевски* М (и прил. *аристидићевски* М), *арманијевићевски* О, *бајроновски* С (М. Цар), *бајроновски* прил. С (М. Зечевић), *бакуњиновски* С (и прил. *бакуњиновски* С), *бекећевски* О, *бодлоровски* О, *борхесовски* О, *бранковски* [: Бранко Радичевић] С, *брџњевљевски* О, *брџићевски* О, *вијоновски* [Ф. Вијон] О, *вѹјслављевски* С (Матош), *волићевски* С (Н. Петровић), *вѹковски* М (Белић), С (Андрић, М. Стевановић, Ј. Поповић, И. Кеџмановић), *гандијевићевски* О, *гѣтѣовски* О, *зѣгољевски* С, *дѣвидовски* прил. О, *дѣлијевићевски* О, *дѣнѣићевски* К, *данићевски* К, *дѣкартѣовски* К, *дѣмановићевски* О, *еуклидѣовски* С (уп. и *еуклидѣовићина* С), *јаџићевски* С, *калајевићевски* С, *камијевићевски* О, *канѣићевски* М, *карађорђевићевски* С (Скерлић, М. Лесковац), *карађорђевићевски/карађорђевићевски* С (Давичо), *колумбовски* С, *конфѹџијевићевски* С, *конфѹџијевићевски* С, *кѣчићевски* С, *лѹићевски* С, *маџѹранићевски* С, *мајновски* О, *мајрковски* О, *мајтошевски/мајтошевићевски* М С, *маѣковски* С, *мејѣрниховски* С, *микеланђеловски* С, *микеланђеловски* прил. С, *милеровски* О, *милејићевски* С, *милошевски* С, *мојсијевићевски* М С, *моѣарѣићевски* О, *мухамедовски* М, *најѣолеѣновски* С М (С. Ђурић, Ј. Поповић, М. Лазаревић, В. Јелић), *недићевски* С, *николајевићевски* С, *ничеовски* (Скерлић, Ж. Симић) С, *нобеловски* (В. Глигорић) С М, *нѹшићевски* С, *нѹшићевски* прил. С, *њѣгошевски* М, *дѣвидијевићевски* М, *дрвеловски* ИК, *ѣирандѣловски* М, *ѣушкиновски* О, *радићевски* М, *русѣовски* С (под 'нагост'), *сѣрѣићевски* О, *сѣкрајѣовски/сѣкрајѣовски* О (уп. и *ѣредсѣкрајѣовски* М), *раблѣовски* О (и прил. *раблѣовски* О), *стѣрчевићевски* О, *ѣићѣићевски* О, *ѣосѣићѣићевски* О, *хѣгеловски* М, *хѣраклићевски* М, *хѣићлеровски* М, *хѣраѣићевски* М, *фрѣдѣовски* прил. М, *шѣксѣићевски/шѣксѣићевски* М; *антићкастировски* О, *антићѣобрѣновићевски* О, *антићѣићевски* О, *антићхришћевски* С, *дѣмарковски* С, *неѣвѹковски* С, *неохѣгеловски* С, *новѣоканѣићевски/новѣоканѣићевски* М С, *ѣрекѣолумбовски* Е, *ѣрейѣколѣумовски* О, *ѣромилѣшевићевски* прил. О итд.

Врло су чести и овакви придеви изведени од имена литерарних јунака, митолошких личности и сл., нпр. *вѣрѣићевски* М, *донѣкићѣићевски*

¹² У београдском жаргону *вуковци* су били и физички радници који су се скупљали код Вуковог споменика и чекали да им неко понуди какав посао.

скѣ О, *јаговскѣ С*, *керемѣуховскѣ/кѣремѣуховскѣ М*, *ѡбилићевскѣ М*, *облѡмовски прил. М*, *расколѣниковскѣ О*, *сизифовскѣ М*, *фаусѣтовскѣ М*, *хамлеѣтовскѣ М*, *хѣркуловскѣ М* и сл.

Овај модел постао је толико продуктиван да се придеви овога типа не изводе само од имена одн. само од презимена, него и од једног и другог, заједно, нпр. *жилвѣрновскѣ О*, *мохамедѡлијевскѣ О*, *робертѣрѣдфордскѣ О*, *салвадорѡлијевскѣ О*, *сесилдемѣловскѣ О*, *франѣјозѣѣфовскѣ М*¹³; *остѣйбѣндѣеровскѣ О* и сл.

Уп. и *модријѡновскѣ О*, од окрѣне обличке основе *Модријан* (Модријани – *Модријаниј*-а) одн. *чаушѣсковскѣ О*, од окрѣне обличке основе *Чаушеск*- (: *Чаушеску* – *Чаушеску*-а итд.), поред регуларног *ѡстѣчаушѣскуовскѣ О*.

Од (през)имена м. рода на *-а* можемо овде навести само три потврде са сложеним суфиксом *-ин-ски*: *каѣфкинскѣ О*, *крлежѣинскѣ С*, *нѣколѣинскѣ* [: кнез Никола и Никола Пашић] *С*. С друге стране, засведочено је само *кирјѡњевскѣ С*, *кирјѡњевски* прил. *С*, али не и очекивано *кирјѡњински*.

5. Трећи модел представљају именице творене од основе имена одн. презимена сложеним суфиксима *-анац* или *-инац*, као и придеви (прилози) изведени од основе аналогним суфиксима *-ански*, *-ински*.

Како су у наше, тзв. историјско време мушкарци доминантни на јавном плану, то су и сви досад наведени примери изведени од имена одн. презимена мушких особа. Ипак, било је у историји жена које су и на том плану значиле много, као што су, нпр., аустроугарска царица *Марија Терезија* или британска краљица *Викѣторија*. За разлику од доминантног мушког модела *Вук–вуковац–вуковски*, у речима изведеним од женских (през)имена немамо суфикс с одговарајући посевивном морфемом *ин* (нпр. **викѣтор-иј-ин-ски*), већ суфикс са морфемом *ан* – *ански*: *викѣтор-иј-ан-(а)ц* одн. *викѣториј-ан(а)ц*; *викѣториј-ански*, (*марија)ѣтерезиј-ански*.

С друге стране, по овоме моделу имамо и неколико примера изведених од презимена мушких особа:

а) *мухамедѡнац С* (са више потврда); *ничеѡнац С* (уп. и *ничеани-зам В*. Глигорѣ, *С*); *мирчеѡнац О* [: *Мирчеа?*]; *стѣрчевѣћѡнац М* (*Михиз*);

бenedикѣѣинац М (поред *бenedикѣѣовац М*); *гарибалѣѣинац М* (поред *гарибалѣѣијевац М* и *гарибалѣѣдовац С*);

б) *мухамѣѡѣнскѣ С*, *нѣчеѡнскѣ С*; *стѣрчевѣћѡнскѣ М*;

бenedикѣѣинскѣ М, *јакѡбѣинскѣ М*; *гарибалѣѣѣнскѣ М* (поред *гарибалѣѣовскѣ С*).¹⁴

¹³ Од имена аустријскога (аустроугарског) цара Франца Јозефа изведен је и придев по првом моделу (типа *сокрајѣски*): *франѣјозѣѣфскѣ М* (Андрѣћ), поред *франѣјѡзеѣфскѣ М*. (в. и белешку бр. 14).

¹⁴ Посебно су занимљиви придеви *јозѣѣѣнскѣ С* одн. *франѣјозѣѣѣнскѣ М*, према којима не стоје (не бар засведочене) именице *јозѣѣѣинац* одн. *франѣјозѣѣѣинац*. *С*

Очигледна је, бар кад су у питању домаћа мушка (през)имена, слаба продуктивност овога модел, и то у оба своја подмодела.

6. Знатно је заступљенији, а и занимљивији, творебени модел који имамо у именица изведених од основе имена одн. презимена сложеним суфиксом *-ијанац*, одн. у придева (прилога) изведених од основе аналогним суфиксом *-ијански*.

Међу релативно добро засведоченим примерима има и оних из текстова добрих писаца, па и лингвиста:

а) *беконијанац* О (уп. и *беконијанство* О), *бодлеријанац* О (уп. и *бодлеријанство* О), *борхесијанац* О, *брехијанац* О, *волтеријанац* М (уп. и *волтеријанство* Ј. Дучић, М), *неокафкијанац* О, *крлежијанац* О (уп. и *антикрлежијанац* О, *некрлежијанац* О), *ласалијанац* С [: Ласал], *месмеријанац* С [: Месмер], *пиронијанац* М [: Пирон], *сџрајфордијанац* О, *хумболијанац* (из једног лингвистичког часописа), *шекспиријанац* О;

б) *борхесијански* О, *брехијански* О, *вагнеријански* О, *вергилијански* О, *јунцијански* О, *кафкијански* ИК О, *кафкијански* прил. О, *крлежијански* С, *крлежијански* прил. С, *моцартијански* О, *орвелијански* О, *рафаелијански* О, *рузвेलтијански* О, *хегелијански* М (*младохегелијански* О, *неохегелијански* С), *шекспиријански* О и сл.

Уп. и *корбизијански* О (поред *корбизијевски* О), од окрњене обличке основе *Корбиз-* (*Le Corbusier*).

На прилично високу продуктивност овога творбеног модела указује не само број наведених примера већ и чињеница да их је већина из (нај)новијег времена. Прозодијски лик је попуно типизиран, како код именица, тако и код придева.

7. а) Морфемска и творбена анализа одн. објашњење начина настанка примера из т. 3 (*брежњевац*, *сокрајски*) и т. 4 (*вуковац*, *вуковски*) не задаје никакве проблеме. Тако се, нпр., морфемском анализом именице *вуковац* из т. 4. добија ЛЕКСИЧКА (КОРЕНСКА) МОРФЕМА + СУФИКСАЛНА ПРИДЕВСКА МОРФЕМА (и то она која служи за творбу присвојних придева) + СУФИКСАЛНА ИМЕНИЧКА МОРФЕМА, дакле: *вук+ов+(а)ц*. Могле би се навести стотине именица изведених суфиксом *-(а)ц* и хиљаде придева изведених суфиксом *-ов (-ев)*, што значи да они спадају међу најпродуктивније суфиксе у нашем језику.

Творбеном анализом долазимо до основе *вук* и сложеног суфикса *-ов(а)ц/-ев(а)ц* одн. *-овски/-евски*.

б) Да ствари ни у овој категорији не буду сасвим једноставне, побринула су се, данас још увек ретка, именичка образовања типа *Цр-*

друге стране, јавља се *јозефинизам* Е С и *францјозефинизам* М, можда под утицајем многобројних именица типа *дарвинизам*, *калвинизам*, *лењинизам*, *маринизам*, *сјаљинизам*, *шовинизам* и сл., у којима је *ин* (ин-изам) део творбене основе, или, вероватније, према немачком *Josefinismus*. Различити ликови на *-из(а)м* као што су *александринизам* М, *волтеријанизам* М, *гарибалдинизам* М, *конфуцијанизам* С, *конфучијанизам* М, (*францјозефинизам* и сл. показују да ни прилике у речи изведених од (през)имена страним суфиксима нису једноставне.

њанскијевац и све фреквентнија придевска типа *црњанскијевски*, настала од презимена придевског порекла и придевске деklinације. Она се у творбеном погледу од претходно наведених разликују посебно тиме што се изводе (сложеним суфиксима *-ев(а)ц* одн. *-евски*) од пуног презимена, а не од основе, дакле: *Црњански* + *евац* → *црњанскијевац*¹⁵ (са *ј* из хијата); *црњанскијевски* (Николић 1998:12–13), *горкијевски* (*Горки+евски*) М С и сл.¹⁶ Иако је од основе имена овога руског писца *горк-* (уп. ген. *Горк-ог(а)*, дат. *Горк-ом(е)*, инстр. *(с) Горк-им*) засведочен посесивни придев *Горков* (уп. и *Вронсков*, *Мушицков*, *Црњансков* – Милановић 1962:121–122), придеви типа *горковски* данас су неупоредиво ређи од оних типа *горкијевски*.¹⁷

Полазећи од *Горк-ов*, могућна је и друкчија творбена интерпретација придева *горкијевски*, тј. као *горк+ијевски*. Питање је, међутим, може ли се уопште говорити о самосталном суфиксу *-ијевски*, који иначе не помиње консултована научна и стручна литература, будући да се морфемски низ *и-(ј)-ев-ск-и* јавља само код придева изведених од (през)имена на *-и* (регуларно и обавезно у типу *Ријли* – *ријлијевски*, факултативно у типу *Горки* – *горкијевски*), а не и од (през)имена на сугласник или самогласнике *-о*, *-а*.

в) Ствари сасвим друкчије стоје у анализи примера из шесте групе, оних типа *крлежсијанац*, која се с претходном слаже бар по томе што такође није једноставна. Што се морфемске анализе тиче, можемо, наравно, *крлеж* третирати као коренску морфему¹⁸, али је питање како извршити сегментацију фонемског склопа *-ијанац*. Намеће се као могуће решење *иј* + *ан* + *(а)ц*, али се таква анализа не може сматрати потпуно регуларном. Тачно је да су у нашем језику *ан* (уп. *букв-ан*) и *(а)ц* (уп. *џис-ац*, *стир-ац* и др.) творбене морфеме, али шта је са *иј*?! Како не можемо рећи да се нека реч састоји од тих и тих морфема и 'остатка', остаје нам као могућност да *ијанац* анализирамо као *ијан* (уп. *груб-ијан*) + *(а)ц*. Међутим, суфикс *-ијан* имамо углавном у речима с придевском основом (*грубијан*, *добријан*, *мудријан*), што није случај с примерима типа *крлежсијанац*. Уз то, ваља нагласити, *-ијан* је непродуктиван суфикс, док је именица на *-ијанац* све више.

Јасно је из досадашње анализе да именице типа *крлежсијанац* нису творене по неком од уобичајених граматичких модела и граматички овереним средствима. Настале су врло вероватно аналогично према регуларно твореним именицама типа *Аустралиј-анац*, *Бел-*

¹⁵ Творбено је још занимљивија именица *жџириновац* (и *антижџириновац*, *џрожџириновац*) (: Жириновски) О, са основном *жџиринов-* и суфиксом *-(а)ц* (као *брежњевац*).

¹⁶ Посреди је, очигледно, аналогича према придевима типа *валеријевски*, *макаршијевски*, *макијавелијевски*, *мусолинијевски*, *џрислијевски*, *салијеријевски* и сл. (све О). В. и код Стевановића (1975:266).

¹⁷ У текстовима појединих језичких стручњака може се наћи придев *чомскијевски*, иако и презиме овога лингвисте има деklinацију придева одређеног вида, дакле *Чомски* – *Чомског(а)* – *Чомском(е)* итд. (као *Вронски* – *Вронског(а)* и сл.).

¹⁸ За наше разматрање небитан је могући друкчији резултат дијахроничке морфемске анализе презимена *Крлеж-а*.

гиј-анац, *Индиј-анац*, *Сицилиј-анац* одн. *карџузиј-анац* (: *картузиј-а*), *несториј-анац* (: *Несториј-е*), *џекелиј-анац* (: *Текелиј-а*) сл., и то тако што се у наведеним и сл. примерима део основе (*иј*) перципира као део суфикса, па долази до појаве перинтеграције: *картузиј-анац* → *картуз-ијанац*. Као што се и суфикс *-анац* јавља претежно у речима страногa порекла, тако и перинтеграцијом добијени суфикс *-ијанац* имамо готово увек уз имена стране основе.¹⁹

г) *Mutatis mutandis*, све ово што је речено за именице типа *крлежсијанац* важи, ако је тачно, и за придеве (прилоге) типа *крлежсијански*. Из придева типа *венецијански*, *србијански* одн. *викџоријански*, (*марија*)*џерезијански* или, пре, из оних типа *карџезијански* (: *Cartesi-us*, *картезиј-ан-ац*, *картезиј-ан-ство*), *несторијански* (: *Несториј-е*, *несториј-ан-ац*, *несториј-ан-ство*), *џрезвиџеријански* и сл., добили смо перинтеграцијом суфикс *-ијански* (*несториј-ан-ски* → *нестор-ијански*), што је онда послужило за творбу придева од имена у чијој основи немамо *иј* – *кафкијански*, *крлежсијански*, *орвелијански* итд.

У примерима типа *крлежсијанац* и *крлежсијански* имамо самосталне (сложене) суфиксе *-ијан(а)ц* и *-ијански*. У консултованој српској и хрватској граматичкој и творбенојезичкој литератури именички суфикс *-ијан(а)ц* наводи се само у Бабићевој *Творби ријечи* (1991: 83–84), у пододељку „Суфикси на *-(а)ц*“. Једна верзија тога одељка објављена је 1978. г. у виду чланка у XXIII књ. „*Нашег језика*“ (стр. 175–186) под називом „Творба именица суфиксима на *-(а)ц*“.²⁰ Аналогни сложени придевски суфикс *-ијански* не помиње ни Бабић, а не наводе га ни Маретић (1963), Стевановић (1975) одн. Хрв. грам. (1997). Између форманата *-ијан(а)ц*, *-ијански* у анализираним примерима постоји потпуни паралелизам, па их треба и третирати на исти начин – као сложене суфиксе.

д) Ако и у придевима типа *горкијевски*, *џрњанскијевски* и сл. имамо евентуално сложени суфикс (в. т. 76), у овом случају *-ијевски*, онда се и он може објаснити процесом перинтеграције, нпр. *Риџли+ев-ски* → *риџли-јев-ски* → *риџл-иј-ев-ски* → *риџл-ијевски*, а онда и *горк-ијевски* и сл. Како је оваква интерпретација у случају придева типа *горкијевски* непоузданија него код именице типа *крлежсијанац* и придева типа *крлежсијански*, то није сигурно да се може говорити и о (сложеном) суфиксу *-ијевски*.

8. а) Што се тиче стандарднојезичког статуса појединих од наведених модела, који такође није једноставно и поуздано одредив, мислимо да он проистиче из претходне анализе. Тако бисмо на прво место у хијерархији наведених модела ставили онај који је и код именице и код придева најраспрострањенији, а то је *Вук-вуковац-вуковски*.

¹⁹ То важи и за именице другачијег значења, уп. код Бабића (1991:83, 84) *Венецијанац*, *Марсијанац* одн. (*џрно*)*бурзијанац*.

²⁰ Бабић не објашњава начин настанка овога суфикса, што је у складу са синхрониским приступом грађи примењеном у његовој књизи.

б) Не бисмо могли оспорити ни стандарднојезички статус моделу *Сокрајт–сокрајтски*, али је он дефектан утолико што је ограничен пре свега на страна (през)имена и што се по њему ретко изводе именица на *-ац* (осим од презимена са морфемом *-ов* и *-ин* придевског порекла). Прво ограничење важи у великој мери и за модел репрезентован примерима типа *Ниче–ничеанац–ничеански* одн. *Бенедикт–бенедиктинац–бенедиктински*.

в) Судаћи по томе што је у Речнику САНУ *крлежински* упућено на *крлежијански* (а уз то је и боље засведочено), а у Речнику МС *хегелијански* изједначено са *хегеловски* (додуше, само са потврдом за *хегеловски*), и модел *Хегел–хегелијанац–хегелијански* одн. *Крлежа–крлежијанац–крлежијански*, о којем је у овом прилогу било највише речи, могао би се у нормативној граматици прихватити као регуларан. Истина је да смо при његовој анализи говорили о привидно нерегуларном начину творбе (суфиксима које стандардне граматике не углавном не помињу), али би се то могло рећи и за многе друге творенице (нпр. *йонишћивач* : поништавати) или морфолошке облике (нпр. *йењатти се*, са коренском морфемом из презента итд.). Посебно је тешко тражити приклањање именица одн. придева изведених од (през)имена мушких личности са наставком *-а* у ном. сг. моделу који подразумева посредство присвојног придева, јер је он, у томе случају, врло непродуктиван. Могло би се, заправо, рећи да за *крлежијанац – крлежијански* има више оправдања него за *хегелијанац – хегелијански*.

г) Најспорнији је у овоме тренутку стандарднојезички статус придева типа *црњанскијев(ски)* и, засад ретких, именица типа *црњанскијевац*, с обзиром на то да су овакве речи изведене од презимена која су заправо поименичени придеви одређенога вида. Оне су, очигледно, настале аналогijом према образовањима типа *Вук–вуковац–вуковски* и сл., и то из потребе. Понекад је заиста досадно и заморно понављање типа *романи Милоша Црњанског, стил Милоша Црњанског, реченица Милоша Црњанског* итд., што је према нормативној граматици једино исправно (наиме, ни само *романи Црњанског* није допуштено), па писци (нарочито есејисти) прибегавају придеву на *-ев(ски)* као у стотинама других случајева. Уз то, није чак ни семантички потпуно исто *стил Милоша Црњанског* и *црњанскијевски стил*. Постоји, дакле, логично и прихватљиво објашњење и образложење за употребу ликова типа *црњанскијевац, црњанскијевски*. Да ли је то довољно? По неким мишљењима – јесте. Тако Милановић (1962:123) за образовања типа *Горков, горковски* одн. *Горкијев, горкијевски* каже да „нису никаква вештачка творевина у језику, иако на први поглед могу изгледати као таква“. Осим тога, додаје он, „овакве придевске речи налазе [се] и код Љуб. Стојановића, познатог језичког стручњака, и код Иве Андрића, чије велико уметничко дело краси и језик којим је остварено, а једном придеву (*Вронсков* од *Вронски*) није ништа замерила ни Исидора Секулић, која је увек живо неговала чистоту књижевног језика“. С друге стране, Стевановић (1975:266) истиче да се придевима типа *Горков, Црњансков* и сл. „још увек претпоставља и мора претпостављати означавање припадности лицу означеном поиме-

ниченим придевом на -и његовим обликом генитива: из *Слика Мусоргскога* (боље него из *Мусоргскијевих Слика*) ...²¹ Из овога, помало неспретно формулисаног става проистиче закључак да се ни образовањима типа *црњанскијевац*, *црњанскијевски* – упркос њихове релативне фреквентности, поготову у неким стручним и сл. функционалним стилловима – не би могао признати статус виши од супстандардног, бар за сада, тј. док постојећа граматичко-морфолошка и деривациона правила не буду толико нарушена да се морају уводити нова или модификовати важећа.²²

ИЗВОРИ

- Е *Мала енциклопедија Просвета*, Београд 1978.
- ИК Иван Клајн, *Речник нових речи*, Матица српска, Нови Сад 1992.
- К Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb 1990.
- О Ђорђе Оташевић, *Нове речи и значења у савременом српском језику*, Београд 1997, докторска дисертација у рукопису.
- М *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, фототипско издање Матице српске из 1982. г.
- С *Речник српског књижевног и народног језика*, књ. I–XV, Институт за српски језик – Српска академија наука и уметности, Београд 1959–1996.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 1991 Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, Nacrt za gramatiku*, drugo izdanje, Zagreb.
- Киршова 1998 Маријана Киршова, *Nomina agentis u nomina instrumenti у српском и руском књижевном језику*, Подгорица.
- Клајн 1996 Иван Клајн, „Лексика“, *Српски језик на крају века*, Београд, стр. 37–86.
- Маретић 1963 Prof. Dr T[omislav] Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, treće izdanje, за штампу priredili Mate Hraste i Pavle Rogić, Zagreb.
- Милановић 1962 Б[ранислав] Милановић, Деклинација поименичених придева, *Наш језик*, књ. XII/3–6, Београд, 105–123.
- Николић 1997 Мирослав Николић, О изведеницама типа *усисивач*, *Наш језик*, књ. XXIII/1–2, Београд, стр. 30–36.
- Николић 1998 Мирослав Николић, Црњанскијев(ски) црни хумор, *Језик данас*, бр. 6, Матица Српска, Нови Сад, стр. 12–13.

²¹ Занимљиво је да овде Стевановић допушта посесивни генитив самога презимена (без имена одн. без атрибута), што је у извесној колизији с правилима употребе овога падежа изложеним у његовој књизи *Савремени српскохрватски језик, II*, Београд 1974, стр. 181–187.

²² Није, на жалост, увек лако одредити када је прави тренутак за то. Тако се пре само две године аутор ових редака, у полушаљиво интонираном чланчићу објављеном под насловом *Црњанскијев(ски) црни хумор* (Николић 1998), помало подсмеввао употреби ликова попут *црњанскијевац*, *црњанскијевски*. Сада му се већ чини да можда неће проћи много времена па да подсмеху буде изложен подсмехивач.

- Оташевић 1994 Ђорђе Оташевић, *Садржај речника неологизама*, Наш језик XXIX/5, Београд, стр. 306–317.
- Стевановић 1975 М[ихаило] Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*, I, треће издање, Београд.
- Хрв. грам(атика) Eugenija Barić – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Zagreb 1997.

S u m m a r y

Miroslav Nikolić

ON WORDS DERIVED FROM NAMES OR SURNAMES OF CELEBRITIES

The paper deals with formations like *vukovac-vukovski*, *krležijanac-krležijanski* and the like words derived by the suffix *-ac* (and compousite suffixes), or by the suffix *-ski* (and compousite suffixes). The author points at the high productivity of certain word-formation models, their grammatical regularity and their normativistic status.